

УДК 347.998.8

ПОНЯТТЯ ТА ЗНАЧЕННЯ ПРИНЦИПІВ ОРГАНІЗАЦІЇ АДМІНІСТРАТИВНОГО СУДОЧИНСТВА

Віталій ПЧЕЛІН,

кандидат юридичних наук,

доцент кафедри адміністративного права та процесу
Харківського національного університету внутрішніх справ

SUMMARY

In the article the theoretical approaches to defining the sense of the concept of “principle” are analyzed. On the basis of the existing scientific and legal circles of approaches the author made his own vision of the concept of “principles of the administrative proceedings”. By analyzing the existing national legislation, which establishes the legal frame work of the Administrative Procedure of Ukraine, the author set specific guide lines, which take place in such activities. The values of each of the analyzed principles of administrative proceedings are determined.

Key words: administrative courts, administrative proceedings, administrative process, principles of administrative proceedings.

АНОТАЦІЯ

У статті аналізуються теоретичні підходи щодо визначення сутності поняття «принцип». На основі наявних у науково-правових колах підходів пропонується авторське бачення поняття «принципи організації адміністративного судочинства». Шляхом аналізу чинного національного законодавства, що встановлює правові засади здійснення адміністративного судочинства України, визначаються конкретні принципи, що мають місце під час здійснення такої діяльності. Висвітлюються зміст, ознаки та значення кожного із проаналізованих принципів адміністративного судочинства. Автор пропонує внесення змін і доповнень до наявних законодавчих актів з метою вдосконалення сфери регулювання адміністративного судочинства.

Ключові слова: адміністративні суди, адміністративне судочинство, адміністративний процес, принципи адміністративного судочинства.

Постановка проблеми. Конституція України гарантує право кожному на оскарження в суді рішень, дій і бездіяльності суб'єктів владних повноважень [1]. Як слідує з аналізу ст. 2 Кодексу адміністративного судочинства України (далі – КАС України), саме на адміністративні суди покладається завдання із реалізації вищенаведеної конституційної гарантії на судовий захист прав, свобод та інтересів фізичних й юридичних осіб. При цьому діяльність адміністративних судів щодо розгляду та вирішення публічно-правових спорів, в тому числі й наведеної вище категорії, в положеннях процесуального законодавства отримала назву адміністративного судочинства [2]. Як і будь-яка легітимна діяльність, адміністративне судочинство засновано на закріплених на нормативному рівні непорушних, основоположних правилах, що, як у чинному національному законодавстві, так і в науково-правових колах, визначаються як принципи такої діяльності. Визначення сутності принципів організації адміністративного судочинства, встановлення їх ролі в такій діяльності має, без сумніву, велике теоретичне й практичне значення для підвищення ефективності механізму судового захисту порушених, оспорюваних або невизнаних прав, свобод та інтересів фізичних й юридичних осіб.

Актуальність теми. Принципи діяльності органів державної влади, в тому числі судових органів, були предметом дослідження в працях таких учених-правознавців, як В.Б. Авер'янов, О.М. Бандурка, Ю.П. Битяк, В.М. Бевзенко, В.В. Галуцько, В.М. Гаращук, В.І. Кисіль, В.В. Коваленко, І.Б. Коліушко, Т.О. Коломоєць, А.Т. Комзюк, Т.М. Кравцова, С.О. Кузніченко, Р.О. Куйбіда, Р.С. Мельник, О.М. Музичук, О.М. Пасенюк, В.П. Петков, О.П. Рябченко, О.Ю. Синявська, С.Г. Стеценко, М.М. Тищенко, С.О. Харитонов, О.І. Харитонova, О.М. Якуба. Проведені вищенаведеними вченими дослідження мають значну наукову цінність, оскільки висновки та рекомендації, що в

них містяться, вплинули як на вдосконалення практичної діяльності адміністративних судів, так і на розвиток її теоретичних засад. Водночас, незважаючи на значний вклад вищенаведених та інших дослідників, актуальність визначення сутності принципів організації адміністративного судочинства, встановлення їх значення в межах такої діяльності не втрачається й на сьогодні. Більш того, актуальність обраної тематики також обумовлюється стрімким оновленням законодавства, що регулює цю сферу суспільного життя.

Отже, **метою статті** є визначення поняття та значення принципів адміністративного судочинства України з урахуванням наявних позицій вчених-правознавців, а також останніх змін до чинного національного законодавства в зазначеній сфері.

Виклад основного матеріалу дослідження. Вирішення поставленого вище наукового завдання перш за все передбачає необхідність з'ясування сутності такої категорії, як «принцип». Так, досліджувана категорія має довготривалу історію й своїми коренями сягає ще давніх часів. З етимологічного сенсу категорія «принцип» походить з латинського слова “principium”, тобто основні, найзагальніші, вихідні положення, засоби, правила, що визначають природу та соціальну сутність явища, його спрямованість і найсуттєвіші властивості [5, с. 17]. Використовувалася вищенаведена категорія ще з часів античної філософії, де нею позначалося поняття «архе» – першоначало, яке лежить в основі світобудови та зумовлює спосіб його існування. Відомі представники філософської думки того часу, наприклад, Аристотель, сутність поняття «принцип» розкривають в об'єктивному значенні як першопричину – те, виходячи з чого дещо існує чи буде існувати. У давньокитайській філософії досліджуване поняття розглядали як те, на основі чого діє справжня, шляхетна людина та що відрізняє її від низької людини, лю-

дини натовпу [6, с. 167]. Сприйняття категорії «принцип» в об'єктивному розумінні зберігалось протягом значного часу, й подальші значні зміни в цьому напрямі були внесені представниками німецької класичної філософії. Зокрема, І. Кант тлумачить досліджувану категорію суб'єктивно та розрізняє принципи конститутивні (тільки для емпіричного вживання) й регулятивні (тільки для трансцендентального або тільки для практичного вживання). І. Кант вважає, що принцип є основоположною етичною нормою, яка є або суб'єктивно – максимою – й направляє волю, оскільки вона виступає як керівний по відношенню до окремих індивідів моментом, або об'єктивно – законом – й у такому розумінні визнається значимою для волі кожної розумної істоти [7, с. 363]. Вищенаведені підходи до сприйняття досліджуваної категорії у філософії збереглися й у наші часи, де категорію «принцип» сприймають із суб'єктивного розуміння як основне положення, передумову, а також із об'єктивного – вихідний пункт, першооснову, найперше [7, с. 363]. У сучасній філософській думці принцип – це вихідне теоретико-методологічне положення, яке лежить в основі певного знання та визначає спосіб його будови. Як зауважує В.Л. Петрушенко, в наведеному вище сенсі вся сукупність цього знання постає як розкриття та реалізація принципу. Учений наголошує на тому, що принцип є сформульованими на основі переконань людини загальними положеннями, стислими тезами або висловленнями, якими вона керується в своїх діях. У цьому значенні принцип є формою зв'язку внутрішнього світу людини із її діяльністю [6, с. 167]. У контексті вищенаведених позицій варто відзначити той факт, що з точки зору семантики слово «принцип» тлумачать у дуже схожому за наведени вище позиції. Зокрема, авторський колектив великого тлумачного словника сучасної української мови «принцип» визначає як основне вихідне положення якої-небудь наукової системи, теорії, ідеологічного напрямку тощо; основний закон якої-небудь точної науки; особливість, покладену в основу створення або здійснення чогось; правило, покладене в основу діяльності якої-небудь організації, товариства тощо; переконання, норму, правило, якими керується хто-небудь у житті, поведінці [3, с. 1125]. Отже, досліджувана категорія пройшла значний історичний шлях від повного її сприйняття із об'єктивного аспекту до її суб'єктивного розуміння. При цьому в усі часи «принципом» позначалося дещо важливе, першооснова наявних у суспільстві явищ.

У науково-правових колах категорією «принцип» також прийнято позначати головні аспекти, першооснови функціонування відповідної інституції. Так, Т.А. Пузанова наголошує на тому, що правильна організація та функціонування державних органів неможливі без знання та розуміння принципів їх діяльності. Адже основне значення принципів діяльності відповідної інституції полягає в тому, що вони визначають «юридичну долю», практичну організацію та її реальне функціонування [13, с. 55]. В юридичній енциклопедичній літературі зауважують на тому, що принцип – це основні засади, вихідні ідеї, що характеризуються універсальністю, загальною значущістю, вищою імперативністю, та відображають суттєві положення теорії, вчення, науки, системи внутрішнього й міжнародного права, політичної, державної чи громадської організації. Принципам притаманна властивість абстрактного відображення закономірностей соціальної дійсності, що зумовлює їх особливу роль у структурі широкого кола явищ. Принцип є джерелом багатьох явищ або висновків, що відносяться до нього, як дія до причини (принцип реальний) або як наслідки до підстави (принцип ідеальний) [8, с. 110–111].

У науково-правових колах зазначають, що принцип є керівною ідеєю, базовим та визначально першим положен-

ням, основним правилом поведінки, центральним поняттям, основою системи. Принцип, як зазначають учені, за своєю суттю є узагальненням, оскільки розповсюджується на всі явища тієї сфери, з якої його абстраговано. Принципом є такі керівні ідеї та правила, відсутність яких унеможливають існування, функціонування будь-якого явища [15, с. 74–75]. Окрім цього, О.Ф. Скакун у своєму підручнику «Теорія держави і права (Енциклопедичний курс)» зазначає, що принцип – це об'єктивно властиве відправне начало, незаперечна вимога (позитивне зобов'язання), що ставиться до учасників суспільних відносин із метою гармонічного поєднання індивідуальних, групових і громадських інтересів. Учений підкреслює той факт, що відповідний принцип виступає своєрідним вектором, що визначає напрям розвитку чого-небудь [16, с. 221]. Окремо в юридичній літературі визначають характерні ознаки принципів права: розчиняються в безлічі норм, пронизуючи всю правову матерію, виводяться із неї; є стрижнем усієї системи права, додають праву логічності, послідовності, збалансованості; мають вищий рівень абстрагованості від регульованих відносин, звільнені від конкретики та подробиць; виступають як загальне мірило поведінки, не вказуючи права й обов'язки; є позитивним зобов'язанням й як таке набувають якостей особливого рівня права, що постає над рівнем норм, визначають їх ціннісну орієнтацію (спрямованість); не мають способів регулювання, їх провідним елементом є повинність (те, що повинно бути), яка безпосередньо відображає наявну в конкретному суспільстві систему цінностей та обґрунтовується нею; виступають відправним началом при вирішенні конкретних юридичних справ, особливо при застосуванні аналогії закону в разі наявності прогалин у законодавстві [9, с. 221–222]. Також, на думку О.Ю. Оболенського, яку він висловлює в навчальному посібнику «Державна служба», важливість і необхідність детального аналізу принципів у цілому та принципів діяльності державних органів зокрема пояснюються тим, що останні об'єктивно визначають сутність державного органу, його найважливіші риси; висвітлюють загальний характер діяльності посадових і службових осіб; встановлюють закономірності в системі організації та функціонування державних органів; обумовлюють значущість, законність і соціальну цінність правовідносин, що виникають у системі адміністративно-процесуальних правовідносин; закріплюють вищенаведені позиції в нормах правового інституту функціонування державних органів [14, с. 119]. Аналіз вищенаведених позицій надає змогу дійти висновку стосовно того, що під принципами організації адміністративного судочинства слід розуміти закріплені в положеннях чинного національного законодавства керівні, основоположні та непорушні засади функціонування адміністративних судів з розгляду та вирішення публічно-правових спорів, а також державних органів, які, відповідно до нормативних приписів, зобов'язані забезпечувати таку діяльність.

Говорячи про значення принципів організації адміністративного судочинства, варто погодитися з авторським колективом підручника «Адміністративне судочинство», на думку яких засадами (принципами) судочинства взагалі (незалежно від галузевої належності) є передбачені законодавством основоположні ідеї, пов'язані з метою і завданням судочинства, які відображають специфіку його стадій, інститутів, особливості процесуальної діяльності суду та всіх інших учасників процесу. При цьому учені наголошують на тому, що значення принципів полягає в тому, що їх втілення в судочинстві надає йому ознак правосуддя, і навпаки – ігнорування веде до порушення права на судовий захист і, як правило, до неправосудності судових рішень. Крім того, принципи є ціннісним орієнтиром для

надання тлумачення правилам адміністративного судочинства при їх застосуванні, а також усунення прогалин у них [17, с. 93]. Більш того, цілком слушною здається позиція А.Т. Комзюка, який підкреслює те, що наслідок порушення чи недотримання принципів здійснення судочинства лише один – невідповідність, незаконність, безпідставність, необґрунтованість процесуальних дій і рішень, вчинених і постановлених під час вирішення спору по суті [4, с. 102]. Зауважимо, що завдання зі з'ясування значення принципів організації адміністративного судочинства передбачає визначення й аналіз окремо взятих із таких принципів.

Одним із основоположних і головних принципів діяльності всіх державних інституцій виступає принцип верховенства права. Як закріплено в ст. 8 Основного Закону України, в Україні визнається та діє принцип верховенства права [2]. При цьому варто відзначити той факт, що законодавець у наведеному вище випадку обмежився лише згадкою про цей принцип, не розкриваючи його змісту. Більш детально значення вищенаведеного принципу, в тому числі й для організації адміністративного судочинства, розкрито в ст. 8 КАС України, в якій зазначено, що суд при вирішенні справи керується принципом верховенства права, відповідно до якого, зокрема, людина, її права та свободи визнаються найвищими цінностями та визначають зміст і спрямованість діяльності держави [1]. Окрім цього, на нашу думку, дуже вдало принцип верховенства права розкривається в рішенні Конституційного Суду України від 2 листопада 2004 року № 15-рп/2004. Як зазначив Конституційний Суд України, верховенство права є пануванням права в суспільстві. Верховенство права вимагає від держави його втілення в правотворчу та правозастосовну діяльність, зокрема в закони, які за своїм змістом мають бути проникнуті передусім ідеями соціальної справедливості, свободи, рівності тощо. Одним із проявів верховенства права є те, що право не обмежується лише законодавством як однією з його форм, а включає й інші соціальні регулятори, зокрема норми моралі, традиції, звичаї тощо, які легітимовані суспільством і зумовлені історично досягнутим культурним рівнем суспільства. Усі ці елементи права об'єднуються якістю, що відповідає ідеології справедливості, ідеї права, яка значною мірою дістала відображення в Конституції України [10]. Отже, значення принципу верховенства права в організації адміністративного судочинства полягає в тому, що при розгляді та вирішенні публічно-правового спору по суті, адміністративні суди повинні насамперед виходити із того, що право є вищим за закон, а природні права й свободи людини та громадянина не можуть бути безпідставно порушені або обмежені.

Говорячи про принцип верховенства права та його місце в діяльності з організації адміністративного судочинства, не можемо оминати увагою питання, пов'язане з його відсутністю в ст. 129 Конституції України, яка встановлює загальні засади здійснення судочинства взагалі. При цьому у вищенаведеній нормі, серед інших, встановлені також принципи, які характерні й застосовуються виключно в рамках здійснення кримінального судочинства. У цьому випадку йдеться про такі принципи, як забезпечення доведеності вини, підтримання державного обвинувачення в суді прокурором, забезпечення обвинуваченому права на захист [2]. На нашу думку, закріплення вищенаведених принципів в конституційній нормі, що визначає загальні засади здійснення судочинства в Україні, є невідповідним, оскільки вони не мають відношення ні до адміністративного, ні до господарського та цивільного судочинства, а діють, як ми зазначали вище, виключно в рамках кримінального судочинства. У свою чергу, відсутність у вищенаведеній нормі такого принципу, як

верховенство права, що діє в рамках усіх без виключення видах судочинства, не відповідає логіці. А тому, на нашу думку, принципи, пов'язані зі здійсненням кримінального судочинства, повинні бути виключені зі ст. 129 Конституції України (вони присутні в процесуальному законодавстві, що регламентує таку діяльність), а принцип верховенства права повинен знайти своє відображення.

Наступним принципом організації адміністративного судочинства виступає законність. Законність у науково-правових колах розглядають як складне багатоаспектне явище. Як зауважує В.В. Самохвалов, законність є обумовленим закономірностями суспільного розвитку комплексним соціально-правовим явищем, яке складається з трьох взаємопов'язаних складових: принцип, метод і режим існування держави, що полягає в розумінні та суворому й неухильному виконанні всіма суб'єктами правовідносин вимог законодавчих актів, які повинні відповідати принципу справедливості права як в процесі правореалізації, так і в процесі правотворчості [19, с. 89]. Принцип законності має дуже тісний взаємозв'язок із верховенством права, обумовлений ним і походить із нього. Так, у науково-правових колах зазначають, що порівняльний аналіз принципу законності та верховенства права дає змогу дійти таких висновків. По-перше, фізичні особи, які не мають владного чи спеціального статусу, можуть користуватися в адміністративно-процесуальних правовідносинах принципом верховенства права, відповідно до якого мають право виходити за межі дозволів формально діючого законодавства. Головне, щоб при цьому не порушувались заборонні норми права та права й свободи інших фізичних та юридичних осіб. По-друге, суб'єкти державного управління мають чітко діяти в межах законодавства України. Іншими словами, суворо дотримуватися принципу законності, без права виходу за межі формально встановленої компетенції [20, с. 70–71]. Зазначимо, що принцип законності знайшов своє відображення в ряді конституційних норм: ст. 6 – органи законодавчої, виконавчої та судової влади здійснюють свої повноваження у встановлених Конституцією України межах і відповідно до законів України; ст. 8 – Конституція України має найвищу юридичну силу, закони та інші нормативно-правові акти приймаються на основі Конституції України та повинні відповідати їй; ст. 9 – чинні міжнародні договори, згода на обов'язковість яких надана Верховною Радою України, є частиною національного законодавства України; ст. 19 – правовий порядок в Україні ґрунтується на засадах, відповідно до яких ніхто не може бути примушений робити те, що не передбачено законодавством, органи державної влади, їх посадові особи зобов'язані діяти лише на підставі, в межах повноважень та в спосіб, що передбачені Конституцією та законами України; ст. 129 – однією із основних засад здійснення судочинства є законність [2]. Більш того, принцип законності, в тому числі під час організації адміністративного судочинства, знайшов своє закріплення в положеннях Закону України «Про судоустрій і статус судів» від 7 липня 2010 року, який визначає організацію судової влади та здійснення правосуддя в Україні, що функціонує на засадах верховенства права відповідно до європейських стандартів і забезпечує право кожного на справедливий суд. Як встановлено в ст. 1 вищенаведеного нормативно-правового акта, судова влада в Україні, відповідно до конституційних засад поділу влади, здійснюється незалежними та безсторонніми судами, утвореними згідно із законом [18]. Відповідно до ст. 9 КАС України суд при вирішенні справи керується принципом законності, відповідно до якого суд вирішує справи відповідно до Конституції та законів України, а також міжнародних договорів, згода на обов'язковість яких надана Верховною Радою України; суд застосовує інші

нормативно-правові акти, прийнятті відповідним органом на підставі, в межах повноважень і в спосіб, передбачені Конституцією та законами України [1]. Отже, законність як принцип організації адміністративного судочинства означає, що всі суб'єкти правовідносин, пов'язаних із розглядом і вирішенням публічно-правових спорів адміністративними судами, повинні здійснювати свою діяльність відповідно до приписів чинного національного законодавства з урахуванням юридичних зв'язків нормативно-правових актів, що входять до його складу.

Організація адміністративного судочинства, окрім вищенаведених, здійснюється з урахуванням дії принципу рівності. Як зауважує С.Б. Боднар, рівність – це відношення взаємної заміненості об'єктів, які саме через це вважаються рівними [21, с. 13]. На думку А.П. Кравченко, рівність – це характеристика індивідуальної та суспільної свідомості, яка певним чином обумовлена соціобіологічною сутністю людини. У багатьох правових сферах ні справедливість, ні рівність не є складовими елементами правовідносин [11, с. 51]. Зазначимо, що своє законодавче закріплення принцип рівності в діяльності органів державної влади, в тому числі судових, отримав в ст. 24 Основного Закону України, відповідно до приписів якої громадяни мають рівні конституційні права та свободи й є рівними перед законом. Не може бути привілеїв чи обмежень за ознаками раси, кольору шкіри, політичних, релігійних та інших переконань, статі, етнічного та соціального походження, майнового стану, місця проживання, за мовними або іншими ознаками. Також в Конституції України принцип рівності визначено серед інших засад здійснення судочинства. Зокрема, відповідно до п. 2 ч. 1 ст. 129 вищенаведеного нормативно-правового акта однією з основних засад здійснення судочинства виступає рівність усіх учасників судового процесу перед законом і судом [2]. Значення принципу рівності відображено в рішенні Конституційного Суду України від 12 квітня 2012 року № 9 рп/2012, в якому зазначено, що гарантована Конституцією України рівність усіх людей в їх правах і свободах означає необхідність забезпечення їм рівних правових можливостей як матеріального, так і процесуального характеру для реалізації однакових за змістом та обсягом прав і свобод. У правовій державі звернення до суду є універсальним механізмом захисту прав, свобод та законних інтересів фізичних і юридичних осіб [12]. У ст. 10 КАС України закріплено, що всі учасники адміністративного процесу є рівними перед законом і судом. Не може бути привілеїв чи обмежень прав учасників адміністративного процесу за ознаками раси, кольору шкіри, політичних, релігійних та інших переконань, статі, етнічного та соціального походження, майнового стану, місця проживання, за мовними або іншими ознаками [1]. Отже, принцип рівності під час організації адміністративного судочинства означає, що всі суб'єкти таких правовідносин у рівній мірі можуть використовувати надані їм права, незалежно від будь-яких ознак їх правосуб'єктності.

Ще одним конституційним принципом організації адміністративного судочинства України виступає принцип змагальності сторін. Зокрема, в ст. 129 Конституції України встановлено, що змагальність сторін і свобода в наданні ними суду своїх доказів і в доведенні перед судом їх переконливості виступає однією з основних засад судочинства. Як зазначає Є.А. Чернушенко в своєму дослідженні, що присвячено особливостям апеляційного оскарження в цивільному процесі, принцип змагальності вимагає того, що суд не повинен і не може добиватися істини, якщо сторони цього не бажають [22, с. 81]. Так, як слідує з ч. 1 ст. 11 КАС України, розгляд і вирішення справ в адміністративних судах здійснюються на засадах змагальності сторін та сво-

боди в наданні ними суду своїх доказів і у доведенні перед судом їх переконливості [1]. Зазначимо, що принципом, що дуже тісно пов'язаний із вищенаведеним, виступає принцип диспозитивності. У своєму дослідженні, що присвячено особливостям реалізації потерпілим принципу диспозитивності в кримінальному судочинстві України, О.П. Герасимчук звертає увагу на те, що диспозитивність є заснованою на нормах права юридичною свободою (можливістю) здійснювати суб'єктивні права (набувати, реалізовувати чи розпоряджатись ними) на власний розсуд в межах закону [23, с. 28]. Як встановлено в ч. 2 і ч. 3 ст. 11 КАС України, суд розглядає адміністративні справи не інакше як за позовною заявою. При цьому кожна особа, яка звернулася за судовим захистом, розпоряджається своїми вимогами на свій розсуд, крім випадків, встановлених законодавством. Таким правом користуються й особи, в інтересах яких подано адміністративний позов, за винятком тих, які не мають адміністративної процесуальної дієздатності [1].

Наступним принципом організації адміністративного судочинства виступає його гласність і відкритість. Як цілком слушно зауважує В.В. Король під час дослідження особливостей засад гласності та їх обмеження в кримінальному судочинстві, гласність – це один з найважливіших проявів демократичності держави, основа демократії, її фундамент, оскільки тільки інформованість громадян надає їм можливість із знанням справи брати участь в управлінні державою. Гласність виступає як гарант права на свободу слова, на свободу переконань і вільне їх вираження [24, с. 5]. У п. 7 ч. 1 ст. 129 Конституції України встановлено, що гласність судового процесу та його повне фіксування технічними засобами виступає однією з основних засад здійснення судочинства [2]. Вищенаведений принцип під час здійснення діяльності з організації адміністративного судочинства, знаходить свій прояв у закріпленні за зацікавленими особами права на доступ до необхідної їм інформації. Окрім цього, дія вищенаведеного принципу забезпечується функціонуванням автоматизованої системи документообігу суду. Як слідує з аналізу ст. 15-1 КАС України, в адміністративних судах функціонує автоматизована система документообігу суду, що забезпечує об'єктивний та неупереджений розподіл справ між суддями з додержанням принципів черговості та однакової кількості справ для кожного судді; надання фізичним та юридичним особам інформації про стан розгляду справ, у яких вони беруть участь; централізоване зберігання текстів судових рішень та інших процесуальних документів; підготовку статистичних даних; реєстрацію вхідної та вихідної кореспонденції та етапів її руху; видачу судових рішень та виконавчих листів на підставі наявних у системі даних щодо судового рішення та реєстрації заяви особи, на користь якої воно ухвалено; передачу справ до електронного архіву. У свою чергу, відкритість адміністративного судочинства знаходить свій прояв у тому, що, згідно із ч. 3 ст. 12 КАС України, розгляд справ в адміністративних судах проводиться відкрито. При цьому суд ухвалою може оголосити судові засідання або його частину закритими з метою нерозголошення державної чи іншої таємниці, що охороняється законом, захисту особи тої чи сімейного життя людини, в інтересах малолітньої чи неповнолітньої особи, а також в інших випадках, установлених законом [1].

Одним із найважливіших принципів організації адміністративного судочинства виступає забезпечення апеляційного й касаційного оскарження судових рішень. Як встановлено в п. 8 ч. 1 ст. 129 Конституції України, забезпечення апеляційного та касаційного оскарження рішення суду, крім випадків, встановлених законом,

є однією з основоположних засад здійснення судочинства [2]. При цьому з аналізу ст. 13 КАС України слідує, що особам, які беруть участь у справі, а також особам, які не брали участі в справі, якщо суд вирішив питання про їхні права, свободи, інтереси чи обов'язки, забезпечується право на апеляційне та касаційне оскарження рішень адміністративного суду, крім випадків, встановлених законодавством [1]. Як слідує з аналізу наведених вище нормативно-правових приписів, принцип апеляційного й касаційного оскарження судових рішень знаходить свій прояв не у всіх випадках. У цьому випадку йдеться про те, що в окремих категоріях адміністративних справ рішення суду першої або апеляційної інстанції буде остаточним й оскарженню в межах національного законодавства не підлягає. Вищенаведені правила встановлені в таких процесуальних нормах: ч. 2 ст. 171-1 КАС України – рішення місцевого загального суду як адміністративного суду у справах з приводу рішень, дій чи бездіяльності суб'єктів владних повноважень щодо притягнення до адміністративної відповідальності є остаточним і оскарженню не підлягає; ч. 11 ст. 176 КАС України – рішення апеляційної інстанції з виборчих спорів є остаточним і оскарженню не підлягає, рішення Вишого адміністративного суду України щодо скарги на результати виборів є остаточним і не підлягає перегляду в апеляційному чи касаційному порядку; ч. 1 ст. 180 КАС України – рішення, прийняте за наслідками розгляду справи про дострокове припинення повноважень народного депутата України, є остаточним і оскарженню не підлягає; ч. 6 ст. 183-1 – судом апеляційної інстанції у справах про примусове відчуження земельної ділянки з мотивів суспільної необхідності є Вищий адміністративний суд України, рішення якого є остаточним і оскарженню не підлягає; ч. 10 ст. 183-2 КАС України – в разі оскарження в апеляційному порядку постанови, прийнятої у скороченому провадженні, судове рішення апеляційної інстанції по такій справі є остаточним і оскарженню не підлягає; ч. 11 ст. 183-6 – судові рішення апеляційної інстанції в справах щодо підтвердження обґрунтованості вжиття суб'єктами владних повноважень заходів реагування під час здійснення державного нагляду (контролю) у сфері господарської діяльності є остаточним і оскарженню не підлягає; ч. 7 ст. 183-7 – судові рішення суду апеляційної інстанції у справах щодо гарантованого забезпечення потреб оборони є остаточним [1].

Обов'язковість судових рішень як принцип організації адміністративного судочинства посідає особливе місце, оскільки характеризує адміністративний суд як орган державної влади, що здатний впливати на суспільні відносини шляхом постановлення відповідного судового рішення. Як зауважує Р.Ф. Гринюк у своєму дослідженні, що присвячено визначенню особливостей теоретичної моделі правової держави та проблемам її реалізації в сучасних умовах, принцип обов'язковості судових рішень означає, що судові рішення, що набрали законної сили, є обов'язковими до виконання усіма органами державної влади, органами місцевого самоврядування, їх посадовими особами, об'єднаннями громадян та іншими організаціями, громадянами та юридичними особами на всій території України [25, с. 310]. Так само як і вищенаведені принципи, принцип обов'язковості судових рішень знайшов своє законодавче закріплення в положеннях Конституції України (п. 9 ч.1 ст. 129) [2]. Як слідує з аналізу ст. 14 КАС України, судові рішення, яким закінчується розгляд справи в адміністративному суді, ухвалюється іменом України. При цьому постанови й хвали суду в адміністративних справах, що набрали законної сили, є обов'язковими до виконання на всій території України. Невиконання судових рішень тягне за собою відповідальність, встановлену за-

коном [1]. Отже, обов'язковість судових рішень як принцип організації адміністративного судочинства виступає одним із основних владних атрибутів адміністративних судів, оскільки вказує на те, що їх рішення впливають на відповідні сфери суспільних правовідносин.

Окреме місце серед принципів організації адміністративного судочинства посідає принцип здійснення правосуддя виключно судами. Як слідує з аналізу в ст. 124 Конституції України, правосуддя в Україні здійснюється виключно судами, що означає, що делегування функцій судів, а також привласнення цих функцій іншими органами чи посадовими особами не допускаються. При цьому юрисдикція судів поширюється на всі правовідносини, що виникають у державі [2]. У ст. 5 Закону України «Про судоустрій і статус суддів» майже продубльовано вищенаведене конституційне положення. Водночас встановлено, що особи, які привласнили функції суду, несуть відповідальність, установлену законом [18]. Більш того, варто назвати принцип незалежності суду, значення якого, відповідно до ст. 6 Закону України «Про судоустрій і статус суддів», полягає в тому, що втручання в здійснення правосуддя, вплив на суд або суддів у будь-який спосіб, неповага до суду чи суддів, збирання, зберігання, використання і поширення інформації усно, письмово або в інший спосіб з метою впливу на безсторонність суду забороняється і тягне за собою відповідальність, установлену законом [18]. Більш того, в ст. 126 Конституції України встановлено, що незалежність і недоторканність суддів гарантуються Конституцією і законами України. Дія зазначеного вище принципу забезпечується також закріпленням на рівні Основного Закону України вичерпного переліку підстав, з яких суддю може бути звільнено: закінчення строку, на який його обрано чи призначено; досягнення суддею шістдесяти п'яти років; неможливість виконувати свої повноваження за станом здоров'я; порушення суддею вимог щодо несумісності; порушення суддею присяги; набрання законної сили обвинувальним вироком щодо нього; припинення його громадянства; визнання його безвісно відсутнім або оголошення померлим; подання суддею заяви про відставку або про звільнення з посади за власним бажанням [2].

Наступним принципом організації адміністративного судочинства виступає принцип справедливого та поважного суду. Як слідує з аналізу положень Закону України «Про судоустрій і статус суддів», кожному гарантується захист його прав, свобод та інтересів у розумні строки незалежним, безстороннім і справедливим судом, утвореним відповідно до закону. Судова система забезпечує доступність правосуддя для кожної особи відповідно до Конституції та в порядку, встановленому законами України. Ніхто не може бути позбавлений права на розгляд його справи в суді, до підсудності якого вона віднесена процесуальним законом. Суддя розглядає справи, одержані згідно з порядком розподілу судових справ, установленим відповідно до закону. На розподіл судових справ між судьями не може впливати бажання судді чи будь-яких інших осіб [18]. Також у контексті досліджуваного питання варто назвати принцип забезпечення й дотримання мови судочинства. Так, в ст. 12 Закону України «Про судоустрій і статус суддів» встановлено, що судочинство та діловодство в судах України провадиться державною мовою. При цьому суди використовують державну мову в процесі судочинства та гарантують право громадян на використання ними в судовому процесі рідної мови або мови, якою вони володіють [18]. З аналізу ст. 15 КАС України слідує, що мова адміністративного судочинства визначається відповідно до законодавства – ст. 14 Закону України «Про засади державної мовної політики»

від 13 липня 2012 року [2]. У вищенаведеній нормі встановлено, що судочинство в Україні в адміністративних справах здійснюється державною мовою. При цьому в межах території, на якій поширена регіональна мова (мови), що відповідає умовам, встановленим в законодавстві, за згодою сторін суди можуть здійснювати провадження цією регіональною мовою (мовами) [26].

Висновки. Таким чином, аналіз вищенаведених положень надав змогу дійти таких висновків. Принципи організації адміністративного судочинства – це закріплені в положеннях чинного національного законодавства керівні, основоположні та непорушні засади функціонування адміністративних судів з розгляду та вирішення публічно-правових спорів, а також державних органів, які, відповідно до нормативних приписів, зобов'язані забезпечувати таку діяльність. Серед вищенаведених принципів варто назвати такі: верховенство права; законність; гласність і відкритість; рівність; змагальність і диспозитивність; забезпечення апеляційного й касаційного оскарження судових рішень; обов'язковість судових рішень; здійснення правосуддя виключно судами; принцип справедливого та поважного суду; забезпечення та дотримання мови судочинства. Зазначимо, що наведений перелік принципів організації адміністративного судочинства не претендує на абсолютність і може бути доповнений внаслідок проведення окремих наукових досліджень із цієї тематики.

Список використаної літератури:

1. Кодекс адміністративного судочинства України : Закон України від 6 липня 2005 року № 2747-IV // Відомості Верховної Ради України. – 2005. – № 35–36, 37. – Ст. 446.
2. Конституція України : від 28 червня 1996 року № 254к/96-ВР // Відомості Верховної Ради України. – 1996. – № 30. – Ст. 141.
3. Великий тлумачний словник сучасної української мови (з дод., допов. та CD) / [уклад. і голов. ред. В.Т. Бусел.] – К. ; Ірпін'я : ВТФ «Перун», 2009. – 1736 с.
4. Адміністративний процес України : [навч. посіб.] / [А.Т. Комзюк, В.М. Бевзенко, Р.С. Мельник] – К. : Прецедент, 2007. – 531 с.
5. Колодій А.М. Принципи права України : [монографія] / А.М. Колодій. – К. : Юрінком Інтер, 1998. – 208 с.
6. Петрушенко В.Л. Філософський словник: терміни, персоналії, сентенції / В.Л. Петрушенко. – Львів : Магнолія-2006, 2011. – 352 с.
7. Философский энциклопедический словарь. – М. : ИНФРА-М, 2012. – 576 с.
8. Юридична енциклопедія : в 6 т. / Редкол.: Ю.С. Шемшученко (голова редкол.) та ін. – К. : Укр. енцикл., 1998. – Т. 5 : П–С. – 2003. – 736 с.
9. Скакун О.Ф. Теорія держави і права : [підручник] / О.Ф. Скакун. – Х. : Консум, 2006. – 656 с.
10. Рішення Конституційного Суду України у справі за конституційним поданням Верховного Суду України щодо відповідності Конституції України (конституційності) положень статті 69 Кримінального кодексу України (справа про призначення судом більш м'якого покарання) : від 2 листопада 2004 року № 15-рп/2004 // Офіційний вісник України. – 2004. – № 45. – Ст. 2975.
11. Кравченко А.П. Антропологічний принцип у філософії права: дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.12 «Філософія права» / А.П. Кравченко. – Х., 2008. – 216 с.
12. Рішення Конституційного Суду України у справі за конституційним зверненням громадянина Трояна Антона Павловича щодо офіційного тлумачення положень статті 24 Конституції України (справа про рівність сторін судового процесу) : від 12 квітня 2012 року № 9-рп/2012 // Офіційний вісник України. – 2012. – № 32. – Ст. 1202.
13. Пузанова Т.А. Поняття та значення принципів державної служби / Т.А. Пузанова // Право і Безпека. – 2009. – № 5 (32). – С. 53–56.
14. Оболенський О.Ю. Державна служба : [навчальний посібник] / О.Ю. Оболенський. – К. : КНЕУ, 2003. – 344 с.
15. Іншин М.І. Правове регулювання службово-трудової діяльності державних службовців як особливої категорії зайнятого населення України : [навчальний посібник] / М.І. Іншин. – Х. : ФІНН, 2010. – 672 с.
16. Скакун О.Ф. Теорія держави і права (Енциклопедичний курс) : [підручник] / О.Ф. Скакун. – 2-е вид., переробл. і доповн. – Х. : Еспада, 2009. – 752 с.
17. Адміністративне судочинство : [підручник] / за заг. ред. Т. О. Коломоєць. – 2-е вид. 2, переробл. і доповн. – К. : Істина, 2011. – 304 с.
18. Про судоустрій і статус суддів : Закон України від 7 липня 2010 року № 2453-VI // Відомості Верховної Ради України. – 2010. – № 41–42, 43, 44–45. – Ст. 529.
19. Самохвалов В.В. Законність і справедливість: теоретико-правові та методологічні проблеми співвідношення і взаємодії у сфері права : дис. ... канд. юрид. наук : спец. 12.00.01 «Теорія та історія держави і права; історія політичних і правових учень» / В.В. Самохвалов. – К., 2005. – 210 с.
20. Адміністративне право України. Загальна частина. Академічний курс : [підруч.] / за заг. ред. О.М. Бандурки. – Х. : Золота миля, 2011. – 584 с.
21. Боднар С.Б. Рівність як категорія філософії права : дис. ... канд. юрид. наук : спец. 12.00.12 «Філософія права» / С.Б. Боднар. – Чернівці, 2009. – 185 с.
22. Чернушенко Є.А. Апеляційне оскарження в цивільному процесі України : дис. ... канд. юрид. наук : спец. 12.00.03 «Цивільне право та цивільний процес; сімейне право; міжнародне приватне право» / Є.А. Чернушенко. – О., 2003. – 176 с.
23. Герасимчук О.П. Диспозитивність та її реалізація потерпілим у кримінальному судочинстві України : дис. ... канд. юрид. наук : спец. 12.00.09 «Кримінальний процес та криміналістика; судова експертиза; оперативно-розшукова діяльність» / О.П. Герасимчук. – К., 2009. – 257 с.
24. Король В.В. Засади гласності та її обмеження в кримінальному судочинстві України : дис. ... канд. юрид. наук : спец. 12.00.09 «Кримінальний процес та криміналістика; судова експертиза; оперативно-розшукова діяльність» / В.В. Король. – Львів, 2002. – 184 с.
25. Гринюк Р.Ф. Теоретична модель правової держави і проблеми її реалізації в сучасних умовах : дис. ... докт. юрид. наук : спец. 12.00.01 «Теорія та історія держави і права; історія політичних і правових учень» / Р.Ф. Гринюк. – Острог, 2006. – 445 с.
26. Про засади державної мовної політики : Закон України від 13 липня 2012 року № 5029-VI // Відомості Верховної Ради України. – 2013. – № 23. – Ст. 218.